

УДК 873.01

Ян Цзе

аспірантка Львівської національної
академії мистецтв

Коротка історія ісинської кераміки Цзи Ша XVI – XX ст.

Анотація. У статті проаналізовано історію та розвиток ісинської кераміки. Увагу зосереджено на кераміці Цзи Ша. Традиційними для ісинської кераміки є кілька типів глин, серед яких: Цзи Ша (темна пурпурова глина); Хун Ні (червона глина); Дуань Ні, Лу Ні (зелена, бежева, жовта, чорна глина); Чжу Ні (червона глина, найдорожча й рідкісна). Виявлено значення форми, матеріалу та декору керамічних чайників та іншого посуду для чайної церемонії. Коротко висвітлено творчість провідних майстрів-керамістів XVI – XIX ст., і окремо – майстрів XX ст.

Ключові слова: ісинська кераміка Цзи Ша, тип глини, декор, майстер-кераміст

Постановка проблеми. Китайська кераміка – унікальне явище в історії художньої кераміки і в технологічному, і в художньому вимірах. Упродовж століть вона відображала основні тенденції стилістики та часу виготовлення та впливала на розвиток інших видів мистецтва і в Китаї, і в інших країнах Сходу та Заходу. Кераміку справді можна назвати енциклопедією китайського побуту, історії, міфології, літератури, театру, живопису, обрядів, пов'язаних з традиційними святами. Особливо це позначилося на тематиці сюжетів розписів. З кераміки, яка володіє чудовими пластичними властивостями, упродовж століть створено велику кількість різних за формою і призначенням предметів (від малих ємностей для туші до монументальних садових акваріумів, частин меблів і архітектурних деталей).

Важливе значення має форма чайника та матеріал, з якого він виготовлений. Особливо цінувалися чайники, виготовле-

ні за давніми традиціями. У декорі використовували окремі зображення дракона, стебла бамбука, гілки сосни або цілі пейзажі (гірські, із зображенням річки чи джерела тощо).

Оскільки велике значення при приготуванні чаю надається його чистоті, то необхідно, щоби чайний посуд, вода й усе інше не містили жиру або стороннього запаху, оскільки це може зіпсувати натуральний смак напою.

Глина – давній природний матеріал, який зумів у другій половині XX ст. знову посісти гідне місце в пластичному мистецтві поряд з каменем, бронзою, пластмасою та іншими матеріалами.

Мета статті – простежити історію виникнення та розвиток унікального явища китайської кераміки – ісинської кераміки типу Цзи Ша. Перед автором стояло завдання коротко проаналізувати історію кераміки Цзи Ша м. Ісин і показати типові керамічні чайники авторства найяскравіших представників м. Ісин провінції Цзянсу протягом XVI – XXI ст.

Виклад основного матеріалу. У історії світової художньої культури кераміка посідала визначне місце в країнах Далекого Сходу – Китаї, Кореї, Японії. У кожній країні вона високо цінувалася поряд з іншими видами мистецтва – архітектурою, скульптурою і живописом. Але саме в Китаї кераміка зуміла не тільки зберегти свої тисячолітні традиції, а й вийти на новий етап розвитку, адже рішуче пориває з ужитковими завданнями.

Ісинську кераміку виготовляють з глини, яку протягом багатьох століть добувають поблизу міста Ісин у провінції Цзянсу. Виробництво посуду та інших виробів із цієї глини сформувалося не тільки як традиційне ремесло, але й як мистецтво, яке має, з одного боку, власні канони, історію, знаменитих майстрів і твори, а з іншого – величезну кількість поціновувачів не тільки в Китаї та сусідніх країнах, але й у всьому світі. Найбільшого розвитку традиція ісинської кераміки досягла в Ча Ху (чайниках), які завдяки особливим властивостям матеріалу прекрасно підходять для заварювання чаю, при цьому надаючи достатній простір для реалізації авторських ідей майстра.

З літопису міста Усі відомо, що виробництво ісинських чайників типу Цзи Ша зароджується на початку правління

династії Сун. Значного розквіту досягає під час правління імператора Ваньлі з династії Мін (1572–1620). Високий рівень розвитку триває до середини правління імператора Цяньлун династії Цин (1736–1795). Чайні набори з ісинської глини (Цзи Ша) вирізняються простотою форми, зберігають оригінальний колір, запах і смак чаю, і тому вони є найулюбленишим чайним посудом.

Згодом ісинська кераміка стала популярною і користувалася великим попитом не тільки в Китаї, але й за кордоном. Так, від кінця правління династії Мін, кераміку Цзи Ша вже експортували морським шляхом.

До середини правління династії Цин ізоляціонізм стає менш суворим, що призводить до незначної відкритості зовнішньої торгівлі. У торгових портах влаштовують майстерні та магазини кераміки, де велику кількість керамічних товарів експортували в країни Південної Азії, Японії та Європи.

Поліпшення міжнародного становища сприяє тому, що керамічні вироби Цзи Ша отримали низку світових премій і нагород: на Панамо-Тихоокеанській міжнародній виставці у Сан-Франциско (США) 1915 р.; золота медаль на Міжнародній виставці у Філадельфії (США) 1926 р.; золота медаль на Міжнародній виставці в Парижі (Франція) 1927 р.; срібна медаль на Міжнародній виставці в Бельгії 1930 р.; відзнака на Міжнародній виставці в Чикаго (США) 1932 р.; золота медаль – на Всесвітній виставці в Лондоні (Великобританія) 1935 р.

Розвиток ісинської кераміки був частково перерваний війною з Японією. Як результат – зруйновано велику кількість печей, а торговельні порти в цей час заблоковані для торгових зв'язків. Ситуація склалася так, що експортувати вироби ісинської кераміки в інші країни взагалі не було можливості. Тільки після проголошення Китайської Народної Республіки, старовинна ісинська кераміка отримала значний розвиток. Так, ісинські чайники бренду «Фанюань», виготовлені на ісинській керамічній фабриці, 1979 р. і 1983 р. отримали срібну й золоту нагороди державного рівня.

1984 року ваза з ісинської глини із зображенням ста видів ієрогліфа довголіття (Цзиши бай шоу пінг), авторами якої були Гу Шаопей (гончар) і Тань Юньцюань (графічний напис), отримала золоту медаль на Міжнародній виставці в Лейпци-

гу (Німеччина) (Іл. 1)¹ [1, с. 3].

Також 1989 р. ісинський чайний посуд отримав золоту медаль на першій Міжнародній виставці в Пекіні (Китай). Майстри ісинської кераміки брали участь у різних виставках у понад 70 країнах і регіонах, де користувалися великим попитом, формуючи культурну хвилю ісинської кераміки.

Період зародження ісинської кераміки Цзи Ша охоплює середину XVI ст., тобто до часу правління імператора Ваньлі династії Мін. Зразком є відреставрований чайник (з руїн Янцзяошань, м. Ісин), який є найдавнішим збереженим зразком ісинської кераміки. У період правління імператора Чженде династії Мін чайники переважно виготовляли у формі капа – наростів на дереві гінко (Шу Ін ху) (Іл. 2). За історичними документами, одним з майстрів цього періоду є монах з монастиря Цзіньша і майстер Гунчунь.

Назву чайник отримав від його схожості за формою на нарості на дереві. Як декор вигравірувано біля ручки два ієрогліфи «Гунчунь». Тіло чайника – сплюснутий овал. Фактура поверхні нагадує кору сосни. Коричнево-каштановий колір, нерівна фактура, проста, природна й нестандартна форма – це наслідування природи та її мотивів.

Початковий період – від середини XVI ст. до середини XVII ст., тобто від часу правління Ваньлі до кінця династії Мін. У цей час з'явилося багато видатних майстрів, які виготовляли різноманітні за формою чайники. Тоді особлива увага приділялася виготовленню чайників з «прожилками», і така тенденція тривала до XVII ст. Представниками майстрів цього періоду є Ши Дабінь і Сюе Лунцюань. Саме тоді визначилася загальна система виготовлення чайника Цзи Ша. У середині династії Мін виробництво побутової кераміки в місті Ісин досягло нового високого рівня з розширеним ринком і швидкими темпами розвитку промисловості.

За літописними згадками, ще під час правління Чжу Хоуцун (1522–1566) і Ваньлі (1573–1620) у місті Ісин з'явилися купці, які, приїхавши з різних міст, займалися перепродажем кераміки вже у своїх містах. Під час правління династій Мін і Цин керамічна промисловість у м. Ісин вже була розвинена

¹ Ван Венъжан, майстер декоративно-ужиткового мистецтва Китаю.

до такого рівня, що в кожній родині займалися виготовленням заготовок, у кожному селі працювали гончарні печі, всюди продавалися вироби з кераміки.

Завдяки тисячолітній історії виготовлення кераміки Ісин має славу «Міста кераміки Цзи Ша».

У книзі Чжоу Гаоці йдеться про те, що монах використовував бамбуковий ніж для виготовлення чайників, а Гунчунь (перший великий майстер з виготовлення чайників) використовував дерев'яні матриці для декорування [1, с. 1-2]. Слід зауважити, що насправді виготовляли чайники за допомогою дерев'яної матриці вже давно, ще до появи ченця. Але так склалося, що з часом цей спосіб забули й використовували новіші техніки. Виготовлення чайників іншим майстром – Ши Дабінь (1573-1648) – стало своєрідним поштовхом до стрімкого розвитку ремесла.

Ши Дабінь жив у період правління Ваньлі династії Мін до періоду правління Шуньчжі. На початку свого творчого шляху він наслідував техніку майстра Гунчунь. Ранні роботи Ши Дабінь – це великі чайники, виготовлені за технологією і стилістикою майстра Гунчуня. Але, з часом, через зміну звичок чаювання і загалом чайної церемонії, він почав створювати маленькі чайники, ставлячи підпис і дату. З Ши Дабінь виготовлення чайників стало професійним і масштабним, і саме від його творчості почалася систематизація техніки з виготовлення чайників Цзи Ша в м. Ісин.

Роботи Ши Дабінь вирізняються строгістю і простотою форми. Окремі його роботи зберігаються до сьогодні, переважно в музеях Пекіна, Шанхая, Нанькін, Тайваню та інших міст. Ши Дабінь належить один з найкращих чайників з прожилками часів династії Мін (Іл. 3). Дизайн цього чайника вишуканий. Кришку й тіло виробу утворили квіти магнолії. Кришка – це квітконіжка, а тіло – шість пелюсток; горло – пелюстки з тичинками.

Середина XVII ст. і до кінця XVIII (період правління імператора Кансі та до кінця періоду правління Цзяньлун) – це час стрімкого розвитку ісинської кераміки.

У цей період чайники з рослинними візерунками стали дуже популярними. Також значно збільшився асортимент виробів. Окрім масового виробництва чайників і чашок, ви-

готовляли також вази, вишукані прикраси, письмове приладдя та ін. Тоді ремісники більше уваги надавали зовнішньому оздобленню чайника за допомогою глазурування або розпису.

Під час правління династії Цин удосконалюється технологія і майстерність виготовлення на підставі вивчення попереднього досвіду. У цей час з'явилося кілька майстрів, наприклад, Чень Мінюань [3], кераміст початку правління Кансі династії Цин, твори якого славилися високою майстерністю і оригінальністю, відомий скульптурою на чайниках і формою чайників; він використовував бамбук замість пензлика для малювання і гравірування на чайниках. Цей майстер виготовляв не тільки чайники, а й інший чайний посуд, також чайне приладдя високої якості. Йому належить відкриття методу гравірування квітів і віршів на тілі чайника, а також підписи, які він ставив гравюрою і печаткою, що є великим внеском у розвиток техніки історії кераміки Цзи Ша м. Ісин [4, с. 40].

Чень Мінюань володів досконалістю ремесла чайних виробів. Добре вивчивши природу та форми різних рослин і тварин (Іл. 4, 5), майстер застосовував свої знання при виготовленні керамічних виробів, завдяки чому чайний посуд мав вишуканий вигляд. Його методи й сьогодні використовують сучасні керамісти. У 30-х роках ХХ ст. його чайники були зразками наслідування для майстрів, серед яких – молодий майстер Гу Цзінчжоу.

Чень Мінюань є одним з трьох найвидатніших керамістів у історії кераміки Цзи Ша міста Ісин, у тому числі Гунчуня і Ши Дабінь.

Ісинська кераміка ХІХ ст. – це період розквіту творчості майстрів-керамістів Цзи Ша м. Ісин. У цей час багато письменників зацікавилися виробами Цзи Ша. Вони почали співпрацювати з майстрами-керамістами, брали участь у дизайні, творенні декору виробів Цзи Ша, що призвело до великих змін і у формі, і в оздобленні. Саме тоді з'явилася мода на гравірований декор у вигляді каліграфічних написів з творів відомих письменників. До цього форма чайників була лаконічною, але з часом вона стає більше диференційованою.

Відомі майстри-керамісти цього часу – Чен Маньшен і Ян Пеннянь. Час правління Цзяціна династії Цин – це перехідний період між розквітом при імператорах Кансі, Юнчжен і Цяньлун

і занепадом при правлінні імператора Даосянь династії Цин.

У цей час політика була дуже корумпована, хабарництво чиновників стало звичайним явищем. Під час розкопок були знайдені різні старовинні вироби (з бронзи), інший антикваріат, у тому числі й керамічні чайники з м. Ісин, усе це із часом стало об'єктом колекцій серед чиновників і літераторів. Ця ситуація сприяла розвитку керамічного виробництва.

Важливо відзначити, що порівняно з попереднім періодом, у цей час простежується певний прогрес у ремісничому виробництві. Зародження капіталізму спричинило поділ праці, збільшення виробничих галузей, збільшення масштабу виробництва та диверсифікації товарів. Усе це закладає міцну основу суспільного й масштабного розвитку промисловості кераміки Цзи Ша в м. Ісин.

Чайники цього періоду стають простими й елегантними, порівняно з пишними й чарівними чайниками часів правління імператора Цзяньлун. І основною формою чайників стає геометрична; лінія тіла чайників проста, що дає простір для каліграфії, живопису та гравюри, які надавали чайникам художню цінність.

При правлінні імператора Цзяціна династії Цин великий майстер живопису тушшю і каліграфії Чень Маньшен (його оригінальне ім'я Чень Хуншоу) був захоплений мистецтвом чайників. Познайомившись з багатьма керамістами, художниками, письменниками, заохочував застосування живопису, каліграфії, поезії та друку в мистецтві ісинської кераміки.

Чень Маньшен разом з керамістом Ян Пеннянь зробили велику кількість чайників, так званих «чайників Маньшен у 18 видах», що сприяло розквіту чайного ремесла цього періоду. Чень Маньшен (1768-1822) народився у м. Цяньтан (сьогодні Ханьчжоу). Жив при імператорах Цзяньлун і Цзяцін. Він був місцевим чиновником і мав можливість запрошувати багатьох художників і каліграфів, щоби намалювати й гравірувати на чайниках свої власні думки й почуття, оскільки сам не був керамістом.

Ян Пеннянь – відомий кераміст часів правління Даогуан династії Цин (1821-1850 рр.). (Роки народження і смерті майстра невідомі). Прекрасно володіючи ремеслом творення чайників з простою і витонченою формою, він добре знав, як правильно

змішувати глини різних кольорів. Також для його творінь характерний метод вільного ліплення без матриці. Прикладом може бути чайник, зроблений у вигляді квадрата з лудженим покриттям і приклеєною нефритовою ручкою (Іл.6). Гудзик на кришці, зроблений з білого нефриту, теж квадратної форми. На тілі чайника з одного боку – різьблений візерунок квітки півонії, а з іншого – каліграфічний напис у стилі Lishu (офіційне письмо, ієрогліфи квадратної конфігурації) і підпис у двох ієрогліфах Ши Мей.

У цей час техніка виготовлення чайників стає більш різноманітною, чому особливо сприяють прикраси з поливами та пігментами на лужній основі, аплікацією, малюнками й живописом тушшю, гравюрами та ін.

Ісинська кераміка ХХ – ХХІ століть. Від кінця ХІХ в. – до середини ХХ ст. Китай пережив дуже складні часи. Для цього періоду характерна державна політика, що проводить Цинська імперія, так званий «Рух підсилення» або «Рух засвоєння заморських справ», мета якого – запозичувати в західних країн передові технології в промисловості й торгівлі для розвитку країни та перемоги над західними державами.

Потім була війна опору японським загарбникам, що завдала удару розвитку кераміки. Після утворення нового Китаю, у 50-60 роках ХХ ст. була заснована «Ісинська фабрика виготовлення кераміки», на основі якої виховували багатьох учнів, що стали сучасними майстрами. Під час культурної революції ісинська кераміка Цзи Ша теж пережила важкий період під політикою «великий стрибок». У 80-х роках з політикою відкритості, гонконзькі й тайванські колекціонери звернулися до ісинських майстрів з великими замовленнями та грошима.

Останні 30 років розвиток промисловості й ремесла в країні сприяв утворенню промислової коліски з виробництва кераміки Цзи Ша в м. Ісин. У цей час майстри-керамісти у своїх виробках втілювали і інноваційні ідеї у виготовленні чайників, і наслідували «старі» чайники в процесі роботи.

Яскравим представником цього періоду був Гу Цзінчжоу (1915–1996), що народився 1915 р. у сім'ї керамістів у окрузі Ісин у с. Шанюаньцунь, Чуаньбу. Він працював з керамікою Цзи Ша понад 50 років, дотримуючись строгого стилю роботи й творчості; вивчав історію кераміки Цзи Ша та був великим її знавцем, що

давало йому право оцінювати чайники. Сьогодні частина його робіт зберігається в музеї Гугун (Пекін), у Гонконзькому музеї, у Міському музеї м. Нанькін і в приватних колекціях. Його твори мають велику популярність і успішно продаються на аукціонах.

Чайник з красивою ручкою (Іл. 7) – це спільна робота кераміста Гу Цзінчжоу та художника, мистецтвознавця Хань Мейлін, створена 1988 р. Тіло чайника схоже на сплющений барабан, на ньому гравюра з ієрогліфів. Найцікавішими частинами цього чайника є його ручка та гудзик, дуже витончені та естетично привабливі. Цей чайник був проданий на аукціоні China Guardian приблизно за 1,7 мільйона доларів США 2011 р. [4].

На початку XXI ст. ісинська кераміка бурхливо розвивалася, що підтверджують лоти з чайниками ісинської кераміки на відомих аукціонах. У Китаї існує система звання для художників прикладного мистецтва, у яку входить чотири ступені звання – молодший художник прикладного мистецтва, художник прикладного мистецтва, старший художник прикладного мистецтва, художник-майстер прикладного мистецтва. Роботи художників кожного ступеня мають певні ціни. За статистикою про ціни чайників на аукціонах, розміщені на офіційному сайті ісинської фабрики виготовлення кераміки, ціни робіт старших художників прикладного мистецтва – від 10 350 юанів до 332 000 юанів (приблизно від 1592,30 – 51 076,92 дол. США) [5].

Висновки. Завдяки все тіснішій співпраці між Китаєм і зовнішнім світом у галузі мистецтва, сучасна кераміка Цзи Ша все більше надає перевагу інновації та більше схиляється у бік сучасного світового мистецтва, наприклад, роботи Інь Сянміна. Як академік Національної академії мистецтв України, старший художник прикладного мистецтва рівня дослідника, митець у своїй творчості гармонійно поєднує традиційну особливість кераміки Цзи Ша із сучасним поняттям краси, наприклад, чайник у формі великого портфеля (Іл. 8).

1. Чжоу Гаоци. Список чайників Янсянь. Династія Цин. Пекин : б. и., 2010. 120 с. : ил.
2. Чэнь Минюань. Чайник трех друзей. Музей искусств Китайского университета Гонконга URL: http://www.cuhk.edu.hk/ics/amm/acquisition/ceramics_19.htm.
3. Бао Цзяньнан. О чайниках. Пекин : Изд-во Союза художников и писа-

телей Китая, 2005. 40 с. : ил.

4. Чан Цзин. О чайнике с красивой ручкой // Han Meilin. URL: http://www.hanmeilin.com/news_content.php?id=147. (дата звернення 21.05.2011).
5. Шан Ху Тан Цзы Ша // Sohu. URL: https://www.sohu.com/a/226882617_485348. (дата звернення 31.03.2018).

ANNOTATION

Yang Jie. Brief history of Jesuit ceramics of XVI-XX centuries. The article analyzes the history and development of Ishine ceramics. Mainly article is focused on Zi Sha ceramics. There are several types of clays for isinic ceramics, including: Zi Sha (dark purple clay); Hun No (red clay); Duan No, Lu No (green, beige, yellow, black clay); Zhu Nye (red clay, the most expensive and rare). The value of the shape, material and decoration of ceramic teapots and other dishes for the tea ceremony was revealed in the issue. The works of the leading ceramists of the 16th - the 19th centuries and separately - the masters of the 20th century were also briefly elucidated.

Keywords: ceramics, Chinese ceramics, Yixing ceramics Zi Sha, teapot.

АННОТАЦИЯ

Ян Цзе. Краткая история исинской керамики Цзы Ша XVI – XX вв. В статье проанализированы истории и развитии исинской керамики. Внимание сосредоточено на керамике Цзы Ша. Традиционными для исинской керамики есть несколько типов глин, среди которых: Цзы Ша (темная пурпурная глина) Хун Ни (красная глина) Дуань Нет, Лу Ни (зеленая, бежевая, желтая, черная глина) Чжу Ни (красная глина, самая дорогая и редкая). Выявлено значение формы, материала и декора керамических чайников и другой посуды для чайной церемонии. Коротко освещены творчество ведущих мастеров-керамистов XVI - XIX вв., И отдельно - мастеров XX в.

Ключевые слова: исинская керамика Цзы Ша, чайник, типы глин, декор, мастер-керамист.

Іл. 1. Ваза з ісинської глини з зображенням ста видів ієрогліфів «довголіття»

Іл. 2. Чайник у формі дерев'яної сливи Шу Ін ху. Гунчунь, дин. Мін.

Іл. 3. Чайник у формі квітки магнолії. Ши Дабінь. Дин. Мін.

Іл. 4. Чайник у формі шовкопрядів і листка шовковиці. Чень Мінюань, дин. Цин. XVIII ст. Гонконг.

Іл. 5. Чайник у формі пня дерева сливи. Чень Мінюань, династія Цин. XVIII ст.

Іл. 6. Квадратний чайник. Ліпнина – Ян Пеннянь, Чу Шимей. 1829. Нанькін.

Іл. 7. Чайник з вишуканою ручкою. Гу Цзинчжоу. 1988 г. Приватна колекція

Іл. 8. Чайник у формі великого портфеля. Інь Сяньмін.